

GLAVA IV

DEJSTVO BRIGADE U PERIODU IZMEĐU ZIMSKE NEPRIJATELJSKE OFENZIVE I DRVARSKJE OPERACIJE

Odstupanjem njemačke 1. brdske divizije iz Grahova prema Kninu za onu oblast završena je zimska neprijateljska ofenziva, ali se brigada nije našla u mnogo povoljnijoj situaciji. Duboki snijeg, hladnoća, iscrpljenost, glad — sve je to, više nego borbene akcije, topilo njene snage.¹⁰⁾

Nesavladive teškoće za dotur hrane iz velikih udaljenosti i iscrpljenost mogućnosti da se snabdijeva na terenu bili su uzrok da se ishrana, i pored svih nastojanja, nije mogla osigurati ni približno zahtjevima propisanih tablica sljedovanja, pa čak ni do količina održavanja minimuma fizičke kondicije boraca.

Ipak dva bataljona Brigade, odmah po odstupanju neprijatelja iz Grahova, nastupaju duž Livanjskog polja. Oni potiskuju ustašku miliciju i četničke grupice, vršeći usput ekonomske akcije, prikupljajući hranu za cijelu izglednjelu 9. diviziju. Dotle su druga dva bataljona dobila zadatak: 3. da izviđa preko planine Gnjat na Uniška doca i dalje prema Uništima, a 4. da se razmjesti u selima Luka i Ugarci i izviđa preko planine Risovac u pravcu Knina.

Tim izviđanjima i djelovanjem obavještajne službe prikupljeni su dragocjeni obavještajni podaci za planiranje novih operacija. Vidjelo se

¹⁰⁾ Kako su se 6. lička i 9. dalmatinska divizija u to vrijeme nalazile na veom? osjetljivim pravcima obrane centra slobodne teritorije, dugotrajna slaba ishrana ovih divizija ozbiljno je ugrozila boračke fizičke sposobnosti, a samim tim i mogućnost izvršenja njihovih zadataka. Sagledano je to i u samom Vrhovnom štabu, pa je s tim u vezi, njegov intendantski odsjek svojom naredbom broj 133 od 25. veljače 1944. propisao:

»Radi poboljšanja ishrane VI. i IX. Divizije i ishrane jedinica na sektoru Drvarskog okruga i bolje ekonomije kod ostalih jedinica, propisuje se sledeća tablica sljedovanja:
Hljeba: sedamsto pedeset grama,
Mesa: tri stotine grama,
Pasulja: sto pedeset (grama) ili
Brašna: isto kao pasulja,
Krompira: četiri stotine grama,
Masti: dvadeset grama,
Soli: petnaest grama.

Skreće se najozbiljnija pažnja načelnicima intendatura Korpusa da obavezno osiguraju propisane količine hrane i da će lično biti odgovorni, u duhu naredbe V. S. od 7. IV. 1943, ako se fizička sposobnost jedinica umanju slabom ishranom.«

Zbornik, tom II, knj. 12, dok. 95.

iz tih podataka da se na terenu oko rajona dejstva divizije nalaze jake neprijateljske snage. Do polovine veljače u Kninu su se nalazili dijelovi 1. brdske lovačke divizije. Njene snage su i dalje ozbiljno ugrožavale sjevernu Dalmaciju kao i pravac Knin—Grahovo—Drvar. Uz nju su se u prostoru Knina nalazili i dijelovi 264. njemačke divizije, te dijelovi puka »Brandenburg«. Osim toga u samom Kninu se nalazilo oko 100 ustaša i 800 domobrana iz 15. pješačke pukovnije.

Četničke snage bile su raspoređene u širokom prstenu oko Knina kao predstraže i izvidnice njemačkih snaga, i to:

—• Golubičko-strmička brigada (430 četnika) na prostoru Plavno—Strmica—Golubić;

— Gnahovska brigada pod komandom Brane Bogunovića (400 četnika na prostoriji Topolje—Vrpolje;

— Leteća brigada (200 četnika) u Polači;

— Komitski bataljon Đorđa Marića (100 četnika) u Rastićevu;

— Šatorska brigada pod komandom Marka Cućuza (300 četnika) u Vrlici;

— Grupa »vojvode« Mane Rokvića (30 četnika) u Kninu;

— Kosovska brigada (700 četnika) u Kosovu.

U Livnu i okolici nalazile su se tada također veoma jake njemačke i ustaško-domobranske snage, te nešto četnika, ukupno oko 2.000 vojnika.¹⁴¹⁾

Usljed takvog odnosa snaga iscrpljena i brojno veoma oslabljena 9. divizija nije mogla poduzimati ofenzivne operacije većeg opsega, ali su odlaskom 1. brdske divizije iz rejona Knina, i neprijateljske snage izgubile svoju veliku premoć. Iako su bili brojčano snažni četnici su imali malu borbenu vrijednost. Ustaše i domobrani bili su prema ocjeni štaba njemačke 1. brdske divizije »malih sposobnosti i samo uslovno pouzdani. Njihovo prisustvo u prostoru djelovanja ove divizije znači prije gubljenje prestiža nego potporu sadašnje hrvatske države«.¹⁴²⁾

Tako je u periodu između 15. veljače i 25. svibnja 1944. godine nastala situacija kada se na prostoru djelovanja brigade i s jedne i s druge strane izvode samo akcije manjeg opsega.

Doprijevši 2. bataljon do sela Rujani—Listani izvršeno je u Livanjskom polju nekoliko ekonomskih akcija, likvidirano nekoliko ustaško-njemačkih špijuna i ponovo razoružana ustaška milicija iz Čelebića i Lištana.

Međutim, pokreti jakih četničkih snaga prema Uništima i Strmici ukazivali su 21. veljače na mogućnost ponovnih ispada preko Dinarskog masiva u pravcu Grahova—Tičeva i Drvara. U Tičevu se u to vrijeme nalazi Štab 8. korpusa, bolnica, pozadinski organi. U Drvaru i okolini je već tada boravio Vrhovni štab, savezničke misije, Nacionalni komitet i mnogo drugih centralnih organa NOP. Deveta divizija imala je zadatak da štiti jugozapadne prilaze slobodne teritorije, na kojoj su u relativnoj sigurnosti trebali djelovati svi ovi organi.

¹⁴¹⁾ Arhiv VII — NOV — k. 842, br. reg. 0/7
¹⁴²⁾ Zbornik, tom V. knj. 24, dok. 143.

Zbog toga je opet brigadi hitno naredeno da se prikupi na prostoriji Grkovci—Peulje radi obrane pravca Grahovo—Tičevo—Drvar. Tako je 2. bataljon dobio naređenje da se hitno vrati u selo Peulje, a 4. bataljon je prebačen iz Peulja u Markovaču. Dijelovi 2. bataljona sačekali su u zasjedi u kolibama kod Borove glave jednu četničku izvidnicu 23. veljače i nanijeli joj gubitke od 4 mrtva i 3 ranjena.

Grupa drugarica iz brigade, Šator planina veljača 1944. godine

Kako je rajon Bosanskog Grahova, inače veoma siromašan, bio u toku mnogih ofanziva ekonomski iscrpljen, Štab divizije je svoje brigade na smjene upućivao duž Livanjskog polja radi potiskivanja neprijateljskih manjih dijelova, političko-propagandne djelatnosti, ekonomskih i mobilizacijskih poslova. Tako je zapoviješću¹⁴³⁾ od 26. veljače na taj pravac uputio 3. (1) brigadu, a 4. (2) brigada je primila njene položaje na pravcu Grahovo—Marinkovci—Prokos—Tičevo.

U toku 27. veljače bataljoni su razmješteni:

1. bataljon u selo Kesići,
2. bataljon u selo Obijaj Veliki,
3. bataljon u selo Trkulje,
4. bataljon u selo D. Peulje.

Bataljoni su imali zadatak izvidanja u pravcu Knina i rejona oko izvorišnog dijela Cetine. Štab brigade smjestio se u Marinkovcima, a

¹⁴³⁾ Arhiv VII — NOV — k. 842 A. br. reg 6/1

Stab 9. divizije prešao je u Grkovce. Zamjenik političkog komesara Brigade Drecun Sveto bio je 28. 2. upućen na drugu dužnost, a na njegovo mjesto postavljen Lukić Misi.

Snijeg i led onemogućio je znatnije pokrete. Brigada je proživljavala najteže dane svoga postojanja. Spala je na ispod 450 boraca. U desetina-ma je bilo 4—5 boraca. Popuna iz Dalmacije u toku zimskih mjeseci bila je nemoguća. Zbog toga je Brigada u toku cijelog mjeseca ožujka vršila samo dublja izviđanja i rušenja komunikacija na cesti Bos. Grahovo—Knin. Na sektoru između Cigelja i Zasioka svi potporni zidovi, propusti i mostovi bili su temeljito razrušeni i cestom postavljene nagazne mine. Gotovo svakodnevno spuštale su se izvidnice jačine od po jedne čete do Mračaja', Zaseoka i Strmice, ali blizina i švrljanja jakih četničkih snaga nametnuli su veliki oprez.

Početkom ožujka Brigada je u Resanovcima prihvatila 3. (13) brigadu 9. divizije koja se sa otoka Visa preko sjeverne Dalmacije i Like probijala u sastav svoje divizije u toku siječnja i veljače 1944. godine.

Nakon što se 13. (3) brigada odmorila preuzela je 19. ožujka položaje 4. bataljona u D. Peuljama, a on je rokiran zapadnije u Markovaču, ali je nekoliko dana kasnije vraćen na isti pravac, jer su bataljoni 13. brigade zbog iscrpljenosti orijentirani prema Livnu, sjeveroistočnim rubom Livanjskog polja, gdje su imali povoljnije uvjete za oporavak.

Prvi bataljon je 6. travnja ponovo poduzeo rušenje komunikacije Grahovo—Knin. Tom prilikom su nastavljena temeljitija rušenja potpornih zidova na sektoru Derala, a prema okolnim kotama i zaseocima isturene su patrole i osiguranja.

Jedna od ovih patrola od 3 borca pod vodstvom vodnika Ciivadelić Josipa spustila se u selo Mračaj. Gladne borce pozvali su neki četnički simpatizeri da tobože prezalogaje, ali su ih u kući iznenada napali četnici i svu trojicu pobili. Takvi sukobi s četničkim patrolama bili su česti i uz obostrane manje gubitke.

U ovom periodu od 40 dana relativnog zatišja u brigadi je organiziran intenzivan politički i kulturno-prosvjetni rad. Politički komesari su po selima omladini i ženama držali predavanja i tumačili ciljeve NOB-a. Tako su u toku ožujka održani sastanci sijela u selima Peulje, Obijaj, Ugarci, Luka, Marinkovci, Kesići, Pečenci, Crnac i u još nekim zaseocima.

Svi štabovi, posebno politički organi, založili su se da se radnom snagom i konjima pomogne seljacima u obavljanju proljetne sjetve. To je mnogo doprinijelo raskrinkavanju četničke propagande, kojoj je još uvijek dio seljaka oko Grahova bio podložan.

Po četama i bataljonima obilazili su instruktori Politodjela divizije i pripadnici Crvene armije koji su djelovali pri sovjetskoj misiji. Oni su tu objašnjavali organizaciju društva u SSSR-u, život i odnose u Crvenoj armiji. Posebno i temeljito su se u jedinicama razrađivale odluke Drugog zasjedanja Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije.

Na ledini kraj sela M. Obijaj postrojena su 14. 3. tri bataljona Brigade radi polaganja zakletve.¹⁴⁴⁾ Nakon što je predstavnik Štaba divizije izvršio smotru održan je prigodan govor i program: recitacija o Titu i »Stojanka majka Knežpoljka«, potom je položena zakletva. Poslije zakletve svečanost, veselje i naše neizbježno kozaračko kolo. Za taj svečani dan intendanti su pored uobičajenog rijetkog kiselog kupusa bez masti i soli priredili za svakog borca i nekoliko zalogaja ječmenog kruha. Mali komadić, svega nekoliko deagrama, ali se više nije imalo otkuda.

Brigada je oskudijevala u vojničkim kadrovima svih profila. Da bi se taj problem barem donekle ublažio, pri Štabu 9. divizije organiziran je bio kurs za niže vojne rukovodioce, čim se pred kraj neprijateljske zimske ofanzive situacija malo smirila. Taj prvi jednomjesečni kurs završio je radom 21. III 1944, a iz 4. splitske brigade završili su ga ovi rukovodioci:

1. Šimunda Milivoj, st. vodnik,
2. Slišković Dušan, st. vodnik,
3. Ivica Nikola, st. vodnik,
4. Braškin Milan, st. vodnik,
5. Bućan Milivoj, st. vodnik,
6. Pleština August, st. vodnik,
7. Oivadelić Josip, st. vodnik,
8. Podrug Jerko, vodnik,
9. Specijalić Josip, vodnik,
10. Tadin Ivan, vodnik.¹⁴⁵⁾

Budući da je kurs pokazao dobre rezultate, odmah je organiziran i drugi kurs, te se tom praksom s prekidima produžilo sve do kraja rata.

Polovinom ožujka otpočeo je i niži partijski kurs pri Štabu 8. korpusa, koji je trajao do 23. travnja. Iz 4. splitske brigade taj kurs su završili:

1. Rosandić Ante, zamjenik polit, komesara 2. bataljona;
2. Turić Josip, polit, komesar 2. čete 3. bataljona;
3. Čičin Šain Grgo, politički delegat 2. voda, 3. čete 4. bataljona;
4. Đapić Dušan, pomoćnik politkomesara 1. čete 1. bat.;
5. Grubić Ana, rukovodilac SKOJ-a u 2. bataljonu;
6. Dragojević Marko, polit, delegat voda 3. čete 3. bataljona.¹⁴⁶⁾

Ovim kratkim vojnim i partijskim kursevima, koji su mogli organizirati u predahu između velikih akcija, osposobljavani su rukovodioci u osnovnim vojnim i političkim znanjima, nedostatak kojih, razumije se, nije mogao nadoknaditi njihov entuzijizam i borbenost. To je bilo od značajne koristi za razvoj političkog rada i u brigadi u kojoj je još početkom travnja nedostajalo 16 političkih delegata vodova.

U tom vremenu su na kurseve oficirske škole pri Vrhovnom štabu također upućivani pojedini drugovi iz štabova bataljona, pa su 7. travnja na ovaj kurs upućeni;

¹⁴⁴⁾ Arhiv VII — NOV — k. 517 A, reg. b>\ 24—22

¹⁴⁵⁾ Arhiv VII — NOV — k. 842 A, br reg 4—1/6

¹⁴⁶⁾ Arhiv VII — NOV — k. 846 A, reg. br. 20—4

1. kapetan Mildć Ante, komandant 3. bataljona;
2. poručnik Filipović Branko, komandant 2. bataljona;
3. Knezović Stipe, komandir 3. čete 2. bataljona.

Kako su u isto vrijeme i istom naredbom Štaba brigade broj 21 od 7. 4. 1944. premješteni:

— Babin Josip, sa dužnosti zamjenika komandanta 4. brigade, za komandanta 3. brigade;

— Stančić Mate, sa dužnosti komandanta 1. bataljona, na dužnost načelnika Štaba brigade;

To je uzrokovalo i druga pomjeranja u štabovima bataljona, pa su postavljeni za:

— komandanta 1. bataljona Franić Roko, do tada komandant 4. bataljona;

— komandanta 4. bataljona Vidošević Nikola, do tada zamjenik komandanta istog bataljona;

— v. d. komandanta 3. bataljona Dujšin Tomo, a za zamjenika komandanta Grgas Dane;

— komandira 1. čete 1. bataljona Slišković Dušan;

— komandira 2. č. 1. bataljona Simić Milan, do tada zamjenik komandira iste čete;

— za v. d. komandira 3. čete 3. bataljona Ivica Nikola, do tada zamjenik komandira iste čete;

— za komandira Tehničke čete pri Štabu brigade Mornar Stjepan;

— za intendanta 1. bataljona Franić Jure,

— komandira Minerskog voda Zeleznik Anton,

— desetare u istomvodu Ninčević Jakov i Pletikosić Ivo,

— komandira čete za vezu Babin Frane,

— vodnika u istoj četi Bratinčević Tonči i Cukrov Miro,

— desetare u istoj četi Benzon Ante, Perić Ivan, Bilić Žarko.

Kako je tih dana završen kurs nastavnika tjelesnog odgoja, to su za nastavnike iz ove oblasti i njihove zamjenike istom naredbom postavljeni:

<i>Jedinica</i>	<i>Nastavnik</i>	<i>Zamjenik</i>
1. bataljon	Stupalo Petar	—
2. bataljon	Jelaš Drago	Benzon Marin
3. bataljon	Grgas Dane	Batušić Niko
4. bataljon	Hrabar Petar	Lovrić Smiljan
Pristapška jedinica	Benzon Ante	Nikolić Ante.

Polovinom ožujka mjeseca obavještajna služba zapazila je znatne pokrete neprijateljskih snaga, što je ukazivalo na mogućnost većih akcija u pravcu Drvara, centra oslobođene teritorije. Iz Sinja je neprijatelj otpočeo da kombiniranim njemačko-ustaškim snagama vrši pritisak duž komunikacije Sinj—Livno. U Livnu je tih dana pristigao i 105. SS izviđački bataljon sa 17 tenkova, te su tako snage u Livnu narasle na preko 2000 vojnika.

Četnici popa Đujića pokrenuli su svoje brojne snage u pravcu Grahova i izbili do Strmice.

Još 14. ožujka obavještajna služba brigade i 9. divizije obavijestila je Obavještajni centar 8. korpusa: »Prema neprovjerenim podacima, dobivenim preko Knina, neprijatelj bi trebao da u najskorije vrijeme počne akciju iz tri pravca: 1) Knin—Grahovo; 2) Bihac—Bos. Petrovac, i 3) Bugojno—Drvar.«¹⁴⁷⁾

Iako 9. divizija nije imala podataka o pripremanom padobranskom desantu na Drvar, očigledno su njeni obavještajci dobro upoznati iz povjerljivih izvora o pripremama neprijatelja za novu ofenzivu.

Međutim, izgleda da je neprijatelj sve ove pokrete otpočinjao pa prekidao da bi maskirao svoje glavne pripreme na kružnoj operativnoj osnovici oko prostrane oslobođene teritorije s centrom u Drvaru i Bosanskom Petrovcu.

NAPAD NA ČETNIČKE SNAGE U GOLUBICU

Kada je 6. lička divizija početkom travnja pripremala napade duž komunikacije Srb—Lapac, 8. korpus koordinirao je s tim akcijama i stavio je u zadatak 9, 19. i 20. diviziji da izvrše pritisak na njemačko-četničke i ustaško-domobranske snage na cijeloj liniji od Zrmanje do Sinja. U sklopu tog zadatka 4. splitska brigada imala je izvršiti napad na četničke snage oko Knina, na Strmicu—Golubić i Vrpolje. Desno od nje prema Plavnu imao je napasti Grahovsko-peuljski partizanski odred, a lijevo preko Uništa, prema Kijevu i Vrlici, dva bataljona 3. dalmatinske brigade.¹⁴⁸⁾

Na osnovi zapovijesti Štaba 9. divizije Štab brigade izdao je 7. 4. svoju zapovijest prema kojoj je:

— 1. bataljon trebao 8. 4. u 11 sati izvršiti pokret pravcem sela Kesići—Pečenci—Jelino Polje i odatle preko Tavana uputiti izviđačka odjeljenja u pravcu Strmice i do 16 sati napasti i protjerati neprijatelja, a zatim nastupati prema Golubiću osiguravajući se desno od Orlovice i održavajući vezu s Grahovsko-peuljskim partizanskim odredom koji je trebao napadati preko Plavna;

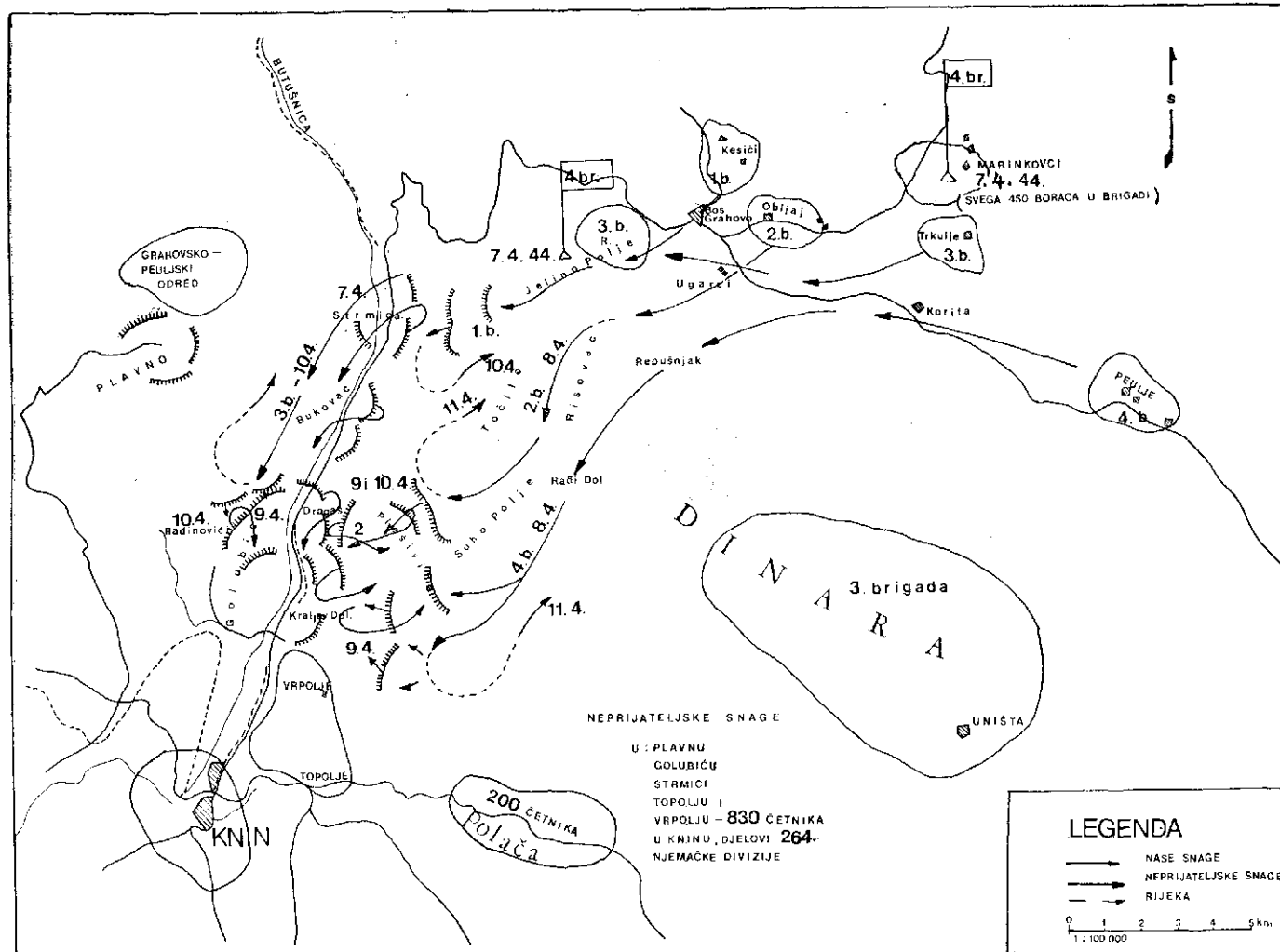
— 2. i 4. bataljon trebali su u 10 sati istog dana krenuti iz sela Ugarc i preko Repušnjaka, Risovca, zaseoka Marići izbiti na Rađi Doi i odatle uputiti izviđačke dijelove u pravcu Šiljak (k. 1229) i odavde osmatrati teren u pravcu Knina preko Suhopolja i Gaja (k. 617), te ukoliko bi se na tom pravcu naišlo na neprijatelja, zajednički ga protjerati i potom nastupati: 4. bataljon na Gaj i k. 617, a 2. bataljon prdsko Pleševice na zaseoke Dragaši i Vukovići i dalje prema Golubiću.

— 3. bataljon kao brigadna rezerva trebao je izvršiti pokret u 10 sati pravcem Trkulje—Obijaj—Grahovo—Jelino Polje gdje bi bio i Štab brigade.

¹⁴⁷⁾ Arhiv VII — NOV — k. 842 A, reg. br. 10/7

¹⁴⁸⁾ Arhiv VII — NOV — k. 845, br. reg. 18/1

NAPADI NA ČETNIČKE SNAGE OKO KNINA 27. VELJAČE DO
10. TRAVNJA 1944. GODINE

Kao ojačanje bio je koloni 2. i 4. bataljona pridat i teški bacač iz Prateće čete brigade, ali sa svega 10 mina.

Bio je na planinama još debeli snijeg, pa je naredeno da se borcima podijeli suha hrana za dva dana, ali rezervi je bilo jedva za jedan obrok. Borci i rukovodioci su svoju opremu osim oružja ostavili kod intendanture brigade, kako bi bili pokretljiviji.

Bataljoni su bili malog brojnog stanja, svega 70—80 boraca, i teško iscrpljeni glađu, pa se nije mogao očekivati veći uspjeh. Tih dana je i saveznička avijacija žestoko bombardirala Knin, pa su Nijemci izvršili disperziju svojih snaga u okolna sela, dok su se četnici po običaju zadržavali u njihovoj neposrednoj blizini.

U ovakvom stanju Brigada nije mogla napadati jake i dobro branjene njemačke položaje, ali se pretpostavljalo da će lako savladati četničke dijelove na isturenim položajima.

Do 22 sata izbio je 1. bataljon u Strmicu i odatle u naletu protjerao četničke dijelove. Pošto im se priključila i jedna četa 3. bataljona, ove snage produžile su nastupanje progoneći četničku brigadu Brane Bogunovića. Bataljon je dalje nastupao veoma oprezno, te je tek pred zoru izbio pred Golubić. U Golubiću su se u međuvremenu njemačke i četničke snage pripremile za obranu, pa su lako odbile napad bataljona, mada je komandir 1. čete Simić sa svojom četom pred zoru izbio do zaseoka Radinovići.

Drugi bataljon je lakio protjerao četničke prednje dijelove sa Pleševice i spustio se do sela Vukovići. Tu je sa svojom 2. četom i dijelom 3. napao četničku posadu koja se razbježala u pravcu Kesića i Diragaša. Iz zgrada s desne obale rijeke Butušnice četnička brigada »Petar Mrkonjić« pružila je žilav otpor i zaustavila napad bataljona. Kod mosta u zaseoku Dragaši ispriječila se daljnjem nastupanju 2. čete 2. bataljona četnička grupa sa dva puškomitraljeza. Borci Veljača Ante i Benzon Marinko privukli su se položajima grupe zaštićeni suhozidinama i bacili po dvije bombe iz neposredne blizine. Uskočili su potom u četničke zaklone. Tamo je bilo 6 mrtvih četnika. Puškama su ranili još trojicu koji su se dali u bijeg. Do svanuća su oni prednjačili u izazivanju četnika svojim podrugljivim dovikivanjem popraćenim rafalima iz mitraljeza.¹⁴⁹⁾

Da čete ne bi bile u toku dana izložene udarima njemačkog teškog oružja, Štab bataljona naredio je u svanuće povlačenje na Pleševicu.

Navečer 9. travnja nareden je ponovni napad i to: 3. bataljon i 1. četa 1. bataljona od Strmice preko Bukovca i Grede ka Ravnom Dolu i zaseocima Radinovići, Rončevići, a 4. bataljon s Pleševice na željezničku stanicu Golubić i zaseoke Dragaš i Vukovići.

Dugo i suviše oprezno ispitujući teren ispred sebe bataljoni su sporo napredovali, pa su objektima napada podišli tek poslije pola noći. U kratkoj ali žestokoj borbi četnici su pretrpjevši gubitke od 12 mrtvih potisnuti iz svih navedenih zaselaka, ali do svanuća neprijatelj je uspio prikupiti snage i ujutro žestoko napasti.

¹⁴⁹⁾ Arhiv VII — NOV — k. 845, br. reg. 33/11

Od Vrpolja na Kraljev Dol i preko Urljaja napali su 2. bataljon, odbacili njegovu 1. četu sa Pleševice i ugrozili bok 2. čete između Vršića i Kruga. U takvoj situaciji odstupila je i ona preko Suhopolja na padine Badnja. Četnici su pokušali da je slijede, ali su vatrom puškomitraljeza brzo vraćeni natrag. 4. bataljon povukao se preko Borove Glave na Razvršće.

Ova akcija, zaključeno je u analizi, pokazala je da su neprijateljske snage oko Knina suviše jake za oslabljenu 9. diviziju, te da komandirane bataljonima i četama u noćnim napadima još nije dobro uhodano. Međutim, nanošenjem neprijatelju gubitaka od preko 20 mrtvih i ranjenih i privlačenjem njegovih snaga na ovaj pravac uglavnom je postignut

cilj akcije, jer su njemačke i četničke snage razvučene, pa nisu mogle intervenirati na pravcu napada 6. ličke divizije oko Srba i Lapca.

Ipak 3 mrtva borca i 4 ranjena, te 9 nestalih bio je osjetljiv gubitak za brigadu. Od rukovodećih kadrova bio je ranjen zamjenik komandanta 4. bataljona File Radić.¹⁵⁰⁾

Veliki broj nestalih bio je uzrokovan upravo velikom iscrpljenošću boraca. Od 26. veljače brigada je neprekidno 43 dana bila oko Bosanskog Grahova. U tom vremenu svega jedanput borcima je podijeljeno po komad kruha od nekoliko dekagrama. Inače hrana se sastojala od rijetke zobene kaše dva puta dnevno, ili od kiselog kupusa bez masti i soli. Sljedovanje mesa bilo je svedeno na nekoliko dekagrama. Bilo je boraca koje je ovaj marš i borba toliko iscrpio da su legli u zaklon i nisu se mogli pomjeriti ni onda kada su napale četničke bande. Nad trojicom ovako iscrpljenih boraca četnici su se bestijalno obračunali. Četvorica su se poslije odlaska četnika izvukli iz zaklona i naknadno stigli u Brigadu.

Ujutro 11. travnja vratili su se istim smjerom 1. i 3. bataljon preko Jelina Polja i Grahova, a 2. i 4. preko Risovca i Ugaraca natrag na svoje ranije položaje.

Bilo je nužno prije ulaska u nove akcije popuniti Brigadu do brojnog stanja od barem 150 boraca po bataljonu, a prije svega poboljšati prehranu i ojačati iscrpljeno ljudstvo.

Neki svojedobno krupni i punački borci i rukovodioci, kao na primjer zamjenik političkog komesara čete Britvić Rade i Bojanić Ivica, bili su živi kosturi. U rujnu 1943. godine Britvić je bio težak 86 kg, a početkom travnja 1944. godine ispod 50. Štab 8. korpusa je preko Štaba 5. korpusa organizirao da se oni najteže iscrpljeni i bolesni upute u potkozarje i razmjestе po selima radi oporavka. Iz 4. splitske upućeno je tada oko 30 boraca, a iz 13. dalmatinske oko 80. Oni su nakon marša i vožnje željeznicom od Oštrelja do Sanskog Mosta, pa opet u laganom maršu stigli koncem svibnja u potkozarje, tamo se oporavili za nešto više od mjesec dana i onda ponovo vratili u svoje jedinice.

Izgladnjelost 4. splitske brigade, koja je od sve tri brigade 9. divizije cijelu zimu provela pod najtežim uvjetima, bio je glavni razlog što se štab divizije odmah po njenom povratku iz operacije oko Knina odlučio na pregrupiranje snaga. Svojom zapoviješću¹⁵¹⁾ od 13. 4. naredio je da se 3. dalmatinska brigada prebaci na sektor Bosanskog Grahova, a 4. splitska uputi duž Livanjskog polja na prostoriју Rujane—Lištane. Ovdje su bili nešto povoljniji uvjeti za snabdijevanje iz lokalnih izvora.

¹⁵⁰⁾ Arhiv VII — NOV — k. 842 A, reg. br. 12/1—2
Arhiv VII — NOV — k. 842 A, br. reg. 11—1/2

MANJE BORBE U LIVANJSKOM POLJU U TRAVNJU I SVIBNJU
1944. GODINE

Tek što su 1. i 4. bataljon izbili na navedenu prostoriju Nijemci su 15. travnja izvršili tenkovima ispad iz Livna na Priluku i preko polja ka Rujanima. Na raskrsnici puta prema Gubinu čelni tenk je naišao na minu i bio uništen. Poginula su 2, a ranjena 2 člana posade. Ostali tenkovi su se povukli.

Od 15. do 22. 4. vršene su ekonomske akcije i priprema mobilizacije u selima na jugozapadnoj strani Livanjskog polja listani, Rujani, Caic, Prolog, Bila, Vržerala i druga sela.

U tom vremenu je na zahtjev Štaba 8. korpusa za popunu Brigade pristigao čak iz Slavonije, iz sastava 6. korpusa četrdesetak boraca i rukovodilaca. Među njima i:

- Jurić Dobrila, kasnije komesar bataljona;
- Franičević Dinko, zamjenik polit, komesara 3/2. bataljona;
- Parun Miroslav, komandir 2/2. bataljona;
- Tranfić Ivan, politkomesar 2/1. bataljona.

Početkom travnja popunjena je brigada sa 80 boraca¹³²) iz srednjodalmatinske grupe odreda, a polovinom travnja prispjeli su iz Dalmacije novi kontingenti dobrovoljaca, iz okoline Sinja i Trogira, mahom stariji ljudi između 40 i 50 godina, a iz Splita, mlađi, mahom skojevci i omladinici. Stari borci dobili su zadatak da pojedinačno rade na obuci sa novodošlima, te da ih poduče u snalaženju u borbama i tegobnom partizanskom životu. Do polovine svibnja bataljoni su dostigli brojno stanje od oko 120 ljudi.

Neprijateljeve snage u Livnu, prema kome je bila orijentirana brigada, narasle su koncem travnja na preko 2.500 vojnika. Tamo su se pored stalne domobransko-ustaške posade našla skoncentrirana i dva ojačana elitna izviđačka bataljona 105. i 369. s dosta tenkova i motornih vozila.

Ove snage su početkom travnja otpočele nasilnu mobilizaciju oko Duvna i po jugoistočnom rejonu Livanjskog polja. U selima podno planine Dinare još je bilo dosta kolebljivaca koji su bili pod utjecajem Mačekove propagande sa parolom: »Kada se veliki tuku, mali pod stol«. Zbog toga je Štab brigade predložio da se u ovim selima izvrši mobilizacija i sposobni za vojsku iz ovih sela izvuku ispod utjecaja neprijateljske propagande i upute u jedinice 5. korpusa, kako bi se dokrajčila njihova kolebljivost.

Četvrti bataljon je 17. travnja izvršio noćnu akciju na selo Grborez, odakle je protjerana ustaška milicija i izvršena zapljena hrane u kućama njenih pripadnika. Drugu akciju izvršio je dva dana kasnije 2. bataljon u selima Podhum i Podgradinu odakle je izvučeno dosta stoke, krumpira i žitarica rekviriranih od neprijatelja. Iz ovih sela su protjerane neprijateljeve posade i ustaška milicija.

Uvidjevši da će propasti njegovi planovi za mobilizaciju, neprijatelj poduzima 22. 4. ofanzivne akcije širokih razmjera iz Sinja, Vrlike i Livna, prema Dinari i Vrdovu. Snage iz Cetinske doline prodrle su u Vrdovo i potisnule 20. diviziju, ali su 1. i 2. bataljon 4. splitske brigade kod Prologa zadržali neprijatelja koji je iz Livna pokušao jačim snagama napasti s leđa 20. diviziju.

Borba se razvila ujutro rano već oko 7 sati. Dobro raspoređene mitraljeske grupe 1. bataljona po dubini duž ceste i minske prepreke nanijele su neprijatelju znatne gubitke. Poslije podne je 2. bataljon izvršio bočni napad iz pravca Caića i neprijatelj je odbačen u polje, gdje se pod zaštitom tenkova ukrao u kamione i pobjegao prema Livnu.

⁵³) Zbornik, tom V, knj. 27, str. 37

3. bataljon Brigade upućen je hitno u Peulje da zatvori pravac Uniška Doca—Peulje, a 4. bataljon na Vještića goru da pomogne 20. diviziji u odbijanju udruženih njemačkih, ustaških i četničkih snaga.

Do 24. 4. neprijateljevi dijelovi bili su ovladali i Vještića gorom, ali kad su preko Borove Glave i Uništa u njegov bok udarila dva bataljona 3. dalmatinske brigade upućene iz Grahova i jedan bataljon 4. brigade preko Gubina i Troglava, na večer 24. travnja odstupili su natrag u Cetinsku dolinu.

Postrojavanje 4. bataljona, Rujani, travanj 1944.

Novi pokušaj neprijateljskih snaga iz Livna 23. 4. ponovno je slomljen kod Prologa. Minerski vod Brigade u noći 21/22. 4. položio je mine duž ceste od Han Prologa do Visibabe. Na te mine naišao je ujutro jedan kamion, a potom jedan tenk. Lišenu podrške tenkova neprijateljsku pješadiju lako je odbio 1. bataljon nanijevši joj gubitke od 18 ranjenih i mrtvih.

Odmah nakon povlačenja neprijateljevih snaga s Dinare, 20. divizija na lijevom krilu, a dijelovi 9. divizije 3, 13. i dva bataljona 4. brigade na desnom krilu napali su neprijatelja u Cetinskoj dolini. Od 25—29. 4. bila su od četnika i ustaša očišćena sela Kijevo, Civljane i Cetina, a onda su sve snage brzo povučene preko Uništa prema Grahovu. Oba bataljona 4. brigade upućena su u sastav svoje brigade u Livanjsko polje.

U vremenu dok su 3. i 4. bataljon koordinirali sa 20. divizijom prema Cetinskoj dolini, na pravcu Rujani—Prolog ostali su samo 1. i 2. bataljon. Kako je između sela na oslobođenoj teritoriji i Livna postojalo znatno i dopušteno i nedopušteno kretanje stanovništva, to su obje strane iskorištavale za prikupljanje obavještajnih podataka. 23. travnja je iz Listana pobjegla ustašama u Livno i Boja Čurak, do tada član NOO i obavještajni suradnik Komande područja. Uz njenu asistenciju ustaše su zarobile obavještajnog oficira 1. bataljona Zekana Ivana iznenadivši ga na spavanju u jednoj kući. Čurak je bila dvostruki suradnik i naše i ustaške obavještajne službe.

Iskorištavajući gazove na rijeci Plovući ustaški suradnici preveli su noću 23/24. travnja jednu jaku neprijateljsku grupu preko Livanjskog polja i ujutro prije zore napali 2. bataljon u selu Odžaku. Istovremeno je neprijatelj jakim snagama, prebačen kamionima u pratnji tenkova do Han Prologa,¹⁵³) napao i 1. bataljon. Kako je u toku te noći izvršena mobilizacija u selima Listani, Odžak i Čaići, oba bataljona su svojim jakim dijelovima učestvovali u osiguravanju mobilizacije i pretresima sela, te su borci tek kasno poslije pola noći mogli prileći.

Zaobišavši neprimjetno patrole 2. bataljona, o čijem kretanju je bio očigledno dobro obaviješten, neprijatelj je došao neprimijećen točno ispred zgrade u kojoj je bio Štab 2. bataljona. Vršilac dužnosti komandanta Ban Boško bio je zatečen na spavanju.

Borci i starješine brzo su iskočili iz zgrada i u mraku se izmiješali s ustašama. Uz obostrane gubitke bataljon se sa 1. i 3. četom uspio prebaciti na Modre Grede, položaje predviđene za obranu u slučaju napada.

Druga četa nije bila iznenađena jer je njena patrola primijetila ustaše i otvorila na njih vatru. Komandir čete Ninčević Ivan poveo je četvu u koloni po jedan prema predviđenim položajima na koti 1206 iznad sela Odžaka. Na nesreću on se opredijelio za pokret kroz jednu usku vododerinu. Čim se malo razdanilo, ustaše su opazile kolonu i, lako određivši *elemente, otvorili po* njoj brzu minobacačku vatru. Jednom od prvih mina bio je smrtno pogođen i Ninčević. Politički komesar je zastao da nadzire iznošenje teškog mitraljeza i izvođenje tovarne stoke, potom je razvivši preostalu desetinu u strijelce odstupajući prema koti 1206 vatrom odgovarao na nadiranje neprijatelja. Međutim, posada teškog mitraljeza bila je zaskočena upravo u momentu kada je tovarila mitraljez. Iz mraka iza zida kuće iskočila je ustaška grupa, udarcem kundaka onesvijestila desetara Benzon Petra i zarobila posadu mitraljeza i mitraljez.

Prvi bataljon, koji je također vršio mobilizaciju, bio je iznenađen. On je na položaju Kik imao samo jednu desetinu, koju je neprijatelj brzo odbacio i zauzeo Malinovac. Time se našao bočno ugrožen cijeli 2. bataljon na položaju Modre Grede. Neprijateljevi dijelovi pokušali su da izbiju na kotu 1206 i presjeku odstupnicu bataljona, ali je na tu kotu prije njega izbila desetina 2. čete sa političkim komesarom. Svojom pješadijskom vatrom ova desetina je zadržala *neprijatelja* dok se bataljon nije povukao prema Debelici i kosama iznad Rujana. Tamo je već na

¹⁵³) Zbornik, tom V, knj. 26, str. 595

položajima bio 4. bataljon. Popodne su oba bataljona izvršila protunapad i odbacila neprijateljske snage natrag prema Han Prologu. U toku ovih borbi neprijatelj je imao 20 izbačenih iz stroja, a 2. bataljon pretrpio je gubitke od 2 mrtva, 4 ranjena i 8 zarobljenih.¹⁵⁴⁾

Dva dana su bataljoni vršili mobilizaciju i konfiskaciju kod onih seljaka koji su bili izbjegli pod okrilje neprijatelja u Livno. Bilo je mobilizirano oko 200 muškaraca sposobnih za vojsku i upućeno u jedinice v" korpusa. Neprijatelj je u težnji da sam izvrši mobilizaciju, i razbije ova dva bataljona, 26. travnja ponovo izvršio ispad u pravcu sela Odžak i Listane. Ovog puta sa 4 tenka, 600 vojnika i 19 kamiona i 2 haubice i nekoliko minobacača.

Prvi bataljon, koji se nalazio na položajima Kik i istočne padine Malmovca prema komunikaciji Livno—Prolog—Sinj, otvorio je na neprijateljsku pješadiju žestoku mitraljesku vatru i nanio joj znatne gubitke. Međutim, izloženi haubičkoj i minobacačkoj vatri i u opasnosti bočnih udara od snaga koje su se razvile preko polja, ovi položaji se nisu mogli dugo održati, pa je bataljon odstupio na kote 1316 i 1310. U međuvremenu se razvio i 2. bataljon preko Rosaja i Debelice, a neprijateljskim snagama je pristiglo novo pojačanje iz Livna, te je s njima produžio nadiranje do sela Lištani.

¹⁵⁴⁾ U izvještaju 9. diivzije od 27. travnja 1944. navodi se da »iale 24 druga«, međutim dio njih se vratio naknadno u jedinicu.

Popodne su 1, 2. i 4. bataljon izvršili kontranapad. U njemu se posebno istakao zamjenik političkog komesara čete Matijević Milan. On je uzeo engleski puškomitraljez iz stojećeg stava u trku gađao po odstupajućem neprijatelju. Pridružilo mu se još nekoliko puškomitraljeza. Pred ovim naletom neprijatelj je pobjegao preko polja natrag u Livno, pretrpjevši znatne gubitke, a bataljoni su do 16 sati izbili ponovo na svoje položaje.

Drskost, izvanredno dobra obaviještenost neprijatelja o našim položajima i učestalost njegovih napada ukazivali su da on ima dalekosežnije namjere. Ipak je Štab 9. divizije ocijenio da su jedini ciljevi neprijatelja vršenje mobilizacije i prikupljanje zaliha hrane. Dio bogatijih seljaka iz sela Listana, Odžaka i Caića bio je još i tada više sklon neprijatelju, pa se i povukao skupa s njim u Livno i odveo sa sobom preko 1000 komada krupne stoke. Da bi predušreo nova iznenađenja preko polja, komandant brigade Dukljan Vukotić lično je pet noći uzastopce išao u zasjedu s jednom četom kod gaza na rijeci Plovuči na sred Livanjskog polja. Međutim, neprijatelj očigledno dobro obaviješten o tim zasjedama, nije sve do 8. 5. vršio pokrete na ovom pravcu. Onda je opet udario 9. svibnja pred zoru. Iznenadio je 1. bataljon i intendaturu 2. bataljona i nanio im gubitke od 3 mrtva i 5 zarobljenih. Povukao se prije no što su se bataljoni uspjeli srediti i izvršiti protunapad. Još iste večeri Stab brigade odlučio je da na te drske ispade neprijatelja odgovori isto takvom drskošću. CJ

toku noći 9/10. 5. odlučio je napasti njegove dijelove i ustašku miliciju u selima Grborezi, Bila, Orguzu, Cukliću i Prologu.

Zapoviješću je bilo predviđeno da:

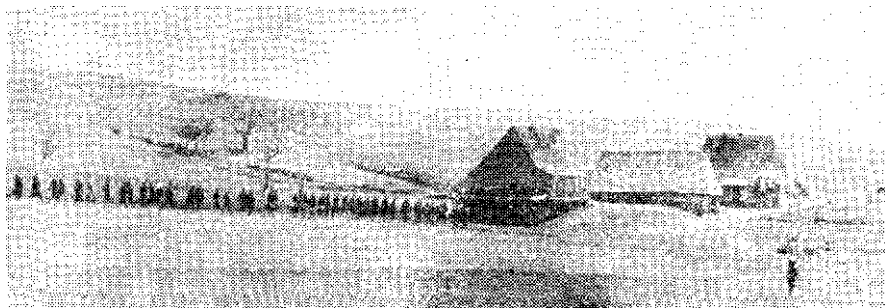
— 4. bataljon likvidira neprijatelja u selu Grborezi sa dvije čete, a sa jednom četom već ranije da izbije kroz međuprostor između sela **Za**bršće i Grborezi i zaposjedne cestovni most preko rijeke Stürbe kod sela Malog Gubera, tu minira cestu i spriječi eventualnu intervenciju iz 5 km udaljenog Livna, sačeka ustašku miliciju u bijegu prema Livnu i uništi je;

- 3. bataljon napast će i rastjerati miliciju u selu Bila;
- 1. bataljon pohapsit će organizatore milicije u selima Orguz, Cuklič i Prolog.

U 23.30 bataljoni su podišli selima Grborezu i Bili, a 1. četa 4. bataljona postavila je mine kod mosta na rijeci Sturbi i stala u zasjedu. Otpor u Bili je brzo savladan, dok je u Grborezu trajao nešto dulje. Tamo je očekivana intervencija iz Livna i Gubera. Najveći dio milicionera zavukao se u krevete posakrivavši oružje. Gotovo u svakoj kući u koju su upali borci ležao je po neki tobožnji »bolesnik od tifusa«, u stvari prikriveni milicioner.

Ceta u zasjedi kod mosta sačekala je vatrom one koji su pod oružjem bježali prema Livnu. Iz Livna je neprijatelj pokušao intervenirati. Kod mosta je naišao na »šrapnel« mine koje su mu nanijele gubitke, pa se pred vatrom mitraljeza 1. čete brzo povukao natrag.

1. bataljon imao je lakši zadatak, jer je ustaška milicija u selima podno Kamešnice bila uvelike zaplašena ranijim iznenadnim akcijama čišćenja, pa je ovom prilikom u bijegu pripucala iz svega nekoliko pušaka.

Dolazak na Tičevo 1. maja 1944.

Sa svakim bataljonom išli su članovi NOO koji su bili odgovorni da se zapljena stoke vrši samo kod onih koji su bih deklarirani neprijatelji NOP-a. Tako je obazrivom selekcijom uspjelo da se zaplijeni svega 51 grlo krupne stoke, 350 grla sitne stoke, a osim toga 20 konja. U akciji je bilo ubijeno 7 pripadnika neprijateljskih formacija, a zarobljeno 15. Bataljoni nisu imali gubitaka.¹⁵⁵⁾

¹⁵⁵⁾ Zbornik, tom V, knj. 27, dok. 57

Do svanuća 10. 5. bataljoni su se vratili na svoje položaje. Treći bataljon je još istog dana dobio naređenje da se hitno prebaci na zatvaranje pravca Uništa—Grahovo na Borovoj Glavi i tamo smijeni bataljon 3. dalmatinske brigade. On je na tom pravcu, čarkajući se s četničkim dijelovima, ostao sve do 25. 5. odvojen od Brigade.

Tek 17. 5. izviđački bataljon SS ponovo je pokušao napasti 1. bataljon Brigade u Prologu, ali je bio odbijen u borbi koja je trajala dva sata.

U ovim ispadima kombiniranim njemačkim i ustaškim jedinicama bio je osnovni cilj da izvide kakve i kolike naše snage će im se ispriječiti na njihovom planiranom brzom nadiranju na pravcu Livno—Grahovo—Drvar, u za to vrijeme već potpuno pripremljenu operaciju »Rösselsprung«, kojom je otpočela drvarska operacija, ranije nazivana sedma ofenziva.

Usput one su nastojale mobilizirati što više ljudi za svoje jedinice, sada već potpuno nasilnim metodama, jer je i u ovim selima najveći dio pozvanih odbijao da se javi mobilizacijskim organima. Utjecaj ustaške vlasti bio je potpuno oslabljen, ali se još uvijek osjećao utjecaj reakcionarnog dijela vodstva Mačekove Hrvatske seljačke stranke.

Konačno je neprijatelj u Livnu ovim ispadima nastojao potisnuti i iscrpiti naše snage, a usput popuniti svoje zalihe mesa pljačkom stoke po selima.